

SŁOTA

Wstęp. Eksplicacja: Nazwa i jej synonimy. Pojęcie nadrzędne. Kohiponimy. Kompleksy i kolekcje. Opozycje. Atrybuty słoty i ich wartościowanie. Przyczyny. Władza nad słotą. Zachowania. Działania sprawcze. Ochrona przed niszczącym działaniem słoty. Charakterystyka temporalna. Co zapowiada słota? Zapowiedzi końca słoty. Czego zapowiedzią jest słota? Ekwiwalencja. Symbolika.

Dokumentacja: Przepowiednie. Rymowanka. Kolęda okupacyjna. Pieśń dożynkowa. Pieśni weselne. Pieśni zalotne i miłosne. Pieśni żartobliwe. Pieśni żołnierskie. Pieśń zawodowa. Mowa pogrzebowa. Bajka. Gadka. Podanie. Relacje potoczne i zapisy wierzeń. Pisana poezja chłopska. **Bibliografia.**

Nazwy długotrwałej, brzydkiej pogody z uciążliwym deszczem uwydatniają różne aspekty tego zjawiska pogodowego: *słota* – związek z wilgocią, *mokrota*, *ślękwa* – mokrość, *deszczowina*, *padanina* – długotrwałe padanie deszczu, *flaga*, *plaga*, *szłaga* – uderzanie deszczu (czasem też wiatru lub śniegu), *pluskota*, *plucha*, *pluta*, *chlapa*, *ciapa*, *szłapa* – odgłosy wydawane przez krople deszczu padające na błoto lub wodę, *szaruga* – barwę nieba pokrytego deszczowymi chmurami, *szarga*, *chlastawa*, *zgniłka*, *psota*, *bieda* – szkodliwość deszczowej i błotnej pogody. Słota kategoryzowana jest jako *brzydka/zła pogoda*, *niewygoda*, a nawet „kłęska żywiołowa”. Przeciwwstawia się ją *mrozowi* oraz *spiekocie*, *upałom* i *suszy*. Powoduje uciążliwe *błoto* (częsty rym: *słota* – *błota*). Szkodzi ludziom i zwierzętom; sprawia, że gniją uprawy. Słota wprawia ludzi w smutny nastrój (stąd powiedzenie: *słotno to markotno*), w *słotny czas* ludziom *markoci się*. Dla odwrócenia kłęski słoty zamawiano msze święte lub urządzano procesje po wsi. Słota jest długotrwała; silnie utrwaliło się mniemanie, że najczęściej panuje w jesieni. Za zapowiedź słoty uważano określony wygląd ciał niebieskich i nieba, charakterystyczne zjawiska meteorologiczne, także zachowanie zwierząt i roślin oraz zmianę samopoczucia człowieka. W tekstach folkloru słota symbolizuje ciężką dolę żołnierza i sieroty. Słota panująca w Dzień Zaduszny jest oznaką płaczu nieba i ludzi; w senniku kojarzona ze śmiercią. W językowym stereotypie słoty dominuje negatywne jej wartościowanie.

* * *

≡ Brzydka pogoda, gdy długo pada deszcz powodujący uciążliwe błoto, nazywana jest *słotą*, a w gwarach polskich też na wiele innych sposobów: *mokrota*, *ślękwa*, *deszczowina*, *padanina*; *flaga* i *plaga*; *pluskota*, *plucha*, *pluta*; *chlapa*, *ciapa* i *szłapa*; *szaruga*, *zgniłka*, *psota*, *bieda* (z licznymi wariantami słowotwórczymi i fonetycznymi), ogólnie też *niepogoda* MAGP mapa 573 i komentarz t. 12/103–107. To bogactwo określeń wynika – z jednej strony – z wielkiej różnorodności samego zjawiska, zmieniającego się w zależności od pory roku, a z drugiej – z różnego jego profilowania przez mówiących.

Wyraz *słota* ma zasięg ogólnosłowiański, por. czes. *słota* ‘słota, szaruga’, ros. dial. *słotá* ‘deszcz ze śniegiem’, słowen. *słota* ‘deszczowa pogoda, deszcz ze śniegiem’; w stcsłow. *słota* oznaczała ‘niepogodę’ Bor SE 559. Wyraz *słota* jest prapokrewny z litew. *šlāpias* ‘mokry, wilgotny’ oraz ze starogrec. *klépas* ‘wilgoć’. W znaczeniu etymologicznym utrwalaony więc został związek słoty z wilgocią, co potwierdzają inne określenia słoty, jak: *mokry czas* 72b, MAGP 12/106, *mokwa* MAGP 12/106, Sych SGKasz 3/101, Dej Kiel 24/1978/257, *mokrota* SOWM 4/177, *mokszycza* Szym SDom 4/552; *ślęka, ślękota, śląkwa* MAGP 12/104, Dej Kiel 29/1983/120, *śląpa, ślępawica* Zar AŚl 6/2/29 – od *ślęgnąć* ‘moknąć, nasiąkać wilgocią’ Karł SGP 5/346.

Do wilgotności i mokości odsyłają też takie nazwy słoty, jak *morka* Brüc SE 344, AGMaz 1/81, *morszczyzna* AGMaz 1/81, *morszczzenizna* Pelc Maz 115. Północnomalopolski zasięg ma *chlęda, chłąda* ‘słota, deszcz kilkudniowy’ SGP PAN 3/539, bliski kasz. *chlēda* ‘odwilż’, ‘łza’, ‘kobieta z lada powodu płacząca, płaksa’ Sych SGKasz 2/35, por. kasz. *chlēdnac* ‘topnieć’, ‘płakać’ Sych SGKasz 2/35.

Wyraz *słota* może też mieć etymologiczny związek z litew. *šaltas* ‘zimny’, *šaltis* ‘zimno, mróz’, łotew. *salts* ‘zimny’ – i utrwalac cechę zimna Vas ES 3/675.

Długotrwałość słoty eksponują takie jej nazwy, jak *padanina* MAGP 12/103, kasz. *padawica* i *padawiszcze* – Sych SGKasz 4/7. Na Śląsku i na Kaszubach funkcjonują wyrażenia *landowy, lądowy, krajowy, światowy deszcz* SGP PAN 5/482, będące kalką niemieckiego *Landregen* (niem. *lang* ‘długo’ skojarzone z *Land* ‘kraj’; od *Regen* ‘deszcz’).

Również z niemieckiego *Flage* ‘burza’ wywodzą się dwie inne nazwy – *flaga* i *plaga*: *Trzy dni już tako flaga; posły flogi* SGP PAN 7/559 – z licznymi urobieniami: *flaganina, flagaczka, flacia* SGP PAN 7/556, *flażeńka* 68a, *flażyć* ‘padać (o deszczu ze śniegiem i wiatrem)’ SGP PAN 7/567, *rozflażyło się* ‘flaga, słota, szaruga wystąpiła na dobre na dworze’ Karł SJP 6/611; rzeczownik *flaga* w dawnej polszczyźnie oznaczał też burzę, szczególnie morską, oraz falę sztormową na morzu Karł SJP 1/750, por. gwarowe *flagać* ‘bić, uderzać’ SGP PAN 7/559. Taki sam sposób postrzegania deszczowej niepogody kryje się za nazwą *plaga* Karł SJP 4/219, MAGP 12/105, *plagota* AGMaz 1/82; czasownik *plazyć* znaczy tyle samo co *flazyć*, np. *Deszczysko plazy aż strach* Karł SJP 4/225; *plażno* to ‘dżdżysto’ MAGP 12/106.

Uderzenia deszczu, czasem też wiatru bądź śniegu – jako cecha charakterystyczna słoty – zostały wyeksponowane w nazwie *szłaga* MAGP 12/108, Sych SGKasz 5/261 – z niem. *Schlag* ‘cios’, *schlagen* ‘bić’ Bor SE, np. *Na tim jednim deszczu to są nie skończi, to są zanãszã na szlagã* Sych SGKasz 5/261.

Padające w czasie długiego deszczu krople wody wydają charakterystyczny odgłos, stąd wiele nazw ‘słoty’ opartych jest na czasownikach onomatopiecznych. Od *pluskać* imitującego odgłos padania kropel wody na mokrą, pokrytą kałużami ziemię powstała nazwa *pluskota* ‘słota, dżdżysta pogoda, ulewny deszcz’ MAGP 12/105 (por. łac. *pluere* ‘dżdżyć’, *pluvia* ‘deszcz’), *plusk* ‘słota; deszcz i śnieg’ MAGP 12/108, *plustaka* Zar AŚl 6/2/29, *plużyca* Karł SGP 4/129, *pluskawica* Zar AŚl 6/2/29, kasz. *plęzgawica, plęszczota, plęszczówka* ‘słota’ Sych SGKasz 4/74–79, od *plęszczęc* ‘padać (o śniegu z deszczem)’, także: *pluta* 1c, 4, 10, 44, 76, *plutaka* Zar AŚl mapa 1112, *pluchota, pluchta* Pelc Maz 115, Dej Kiel 26/1980/191, *plucha* 3, 12, 18, 26, 29, 35, 42, 47, 49, 50b, 59, 61, 62, 74d. *Plucha* jest określeniem ogólnym ‘dżdżystej pogody’: *jesienio to prawie zawsze je*

plucha MAGP 12/106; też *pluchocina* Kup WiM 63, *pluchawota* Pelc Maz 115, 162. Wedle przysłowia *Dzień Zaduszny bywa pluśny* 58. W gwarach o słotnym, dżdżystym dniu mówi się: *plutny* dzień Dej Kiel 26/1980/192.

Odgłos powstający przy uderzeniu deszczu w wodę lub błoto utrwala nazwa *chlapa* utworzona od *chlapać*, przyjmująca także znaczenie ‘rzadkie błoto’ i ‘topniejący śnieg’ SGP PAN 3/503 oraz pot. ‘brzydka pogoda, kiedy jest mokro z powodu deszczu lub odwilży’ InSJP Bań 1/165. Nazwa ma liczne derywaty: *chłapanina* 2b, *chłapawica*, *chłapaczka*, *chłapawa*, *chłapaka* ‘czas deszczowy’, *chłapaja*, *chłapówka*, *chłapota*, *chłaputa*, *chłapuga* SGP PAN 3/504–510. Podobnie *chłabra*, *chłabraka*, *chłabratyka* od *chłabrotać* ‘o wodzie: chlupotać, pluskać’ SGP PAN 3/500.

Onomatopieczną nazwą jest też *ciapa* oznaczająca w gwarach zarówno ‘pogodę deszczową, słotę’ SGP PAN 4/249, jak i ‘błoto’ – od *ciapać* ‘padać (o deszczu, deszczu ze śniegiem, śniegu)’, dalsze urobienia *ciapcianina*, *ciapkawa*, *ciapkara*, *ciaparucha*, *ciaparstwo* ‘długotrwałe opady deszczu, słota’ SGP PAN 4/251–253, *ciapleta*, *ciaplaczka*, *ciapraka* ‘śnieg z deszczem’ SGP PAN 4/253–254, *ciapaczka* ‘deszczowa pogoda, słota’ SGŚ Wyd 5/35, *ślómpaczka-ciaplaczka* – ciesz. ‘niepogoda, błoto, plucha’ NKPP 4/249, *ciapa* i *ciaproty* ‘deszcz ze śniegiem, chlapa, słota’ SGŚ Wyd 5/39, SGP PAN 4/255; *paciepa* ‘mżawka, słotny i błotny czas’, *pacioop* ‘plucha’ MAGP 12/103–104, →deszcz.

Od dźwiękonaśladowczego czasownika *szlapać* ‘brodzić, pluskać’ oraz ‘padać’ (o deszczu) na Kaszubach urobiono nazwy *szlap*, np. *Nie skończy się ten szlap? Dzisiaj wiatr i szlap; szłapa; szłapota* – *Co za szłapota! Jem całą przemokłą; szłapuga* – *Gapë* [wrony] *tak się zbierają, to na szłapugę; szłapucha, szłapruka, szłaprucha*; na Kociewiu: *szłapra, szłaprowina* Sych SGKasz 5/266.

Brzydka pogoda, gdy długo padają deszcze, a niebo jest szare od chmur, otrzymuje w języku ogólnym i w gwarach nazwę *szaruga* 6, 16, 48, MAGP 12/105–106. Na Kielecczyźnie może też oznaczać ‘zawieruchę, burzę’ i ‘zadymkę’ Dej Kiel 29/1983/89, a w gwarze malborskiej – ‘przechodzące burze gradowe wiosną lub jesienią’ Wisła 1889/747.

Intensywność deszczu i wiatru podczas słoty i związane z tym niszczyielskie skutki wyeksponowane zostały w nazwie *szarga* 30b, MAGP 12/104, *szargawa* MAGP 12/104, *szargawina* ‘deszcz z wiatrem’ Dej Kiel 29/1983/88, kasz. *szargota* ‘niepogoda, np. słota, śnieżycy, huragan’ Sych SGKasz 5/219 od *szargać*, *szargotać*: *To dzisiaj całą noc szargotało, a jeszcze tera szargoce* Sych SGKasz 5/219. Te same cechy słoty zostały utrwalone w nazwach opartych na czasowniku *chlastać* oznaczającym ‘uderzać, bić’ oraz ‘opryskiwać wodą lub błotem, bryzgać, chlustać’ SGP PAN 3/512–513: *chlastaka, chlastaczka, chlastawa, chlastula, chlastanina*, która oznacza także ‘deszcz ze śniegiem’ SGP PAN 3/512–514, →deszcz.

Skutki wilgoci w postaci gnicia utrwala nazwy: *zgniłka, zgnilak, zgniło pogoda, zgniły czas, zgniłe powietrze* MAGP 12/105, AGMaz 1/82.

Szkodliwość deszczowej, błotnej pogody i jej wysoce negatywne wartościowanie utrwalone zostały w nazwie *psota* 20, 30a, 33a, 53, 57, 69, 72, 75, 81 (znanej głównie na pd.-zach. Polski MAGP 12/108) oraz *psotni czas, psotny dzień, psi czas* MAGP 12/104, por. fraz. *psia pogoda* AGMaz 1/82, NKPP pies 298 i powiedzenie: *Psa w taką słotę nie wypędzi z chałupy* NKPP pies 298c; na Mazowszu S. to *psia plaga* AGMaz 1/82. Na Kaszubach *pies*

niekiedy oznacza ‘niepogodę, słońce, zadymkę’, jak w porzekadle: *Wa sobie tu spokojno sedzita w jizbie, a tu jidze pies przez wies* Sych SGKasz 4/262; **pieski, psë** to chmury zwiastujące niepogodę, deszcz Sych SGKasz 4/263, por. daw. **psotucha** ‘ciemna chmura deszczowa’ Sych SGKasz 4/210.

W tej „psiej” perspektywie interpretacyjnej mieści się też kaszubskie wyrażenie **wilcza pogoda** ‘słota’ Tred Kasz 33: w kaszubszczyźnie **wilki, wilcze, wilkowe chmurë** to ‘duże, ciemne chmury deszczowe’ Sych SGKasz 6/155–156.

Długotrwała deszczowa pogoda przynosi ludziom różnorodne trudności i kłopoty, stąd w polskich gwarach synonimiczne określenie ‘słoty’ – **bieda** Zar AŚl 6/2/29: *Co to za bida na dworze, to źle psa wygnac* MAGP 12/105.

↑ Nadrzędną kategorią dla S. jest *pogoda*, a na niższym poziomie – *niepogoda, brzydka/źła pogoda* MAGP 12/103–109, InSJP Bań 2/619.

Z punktu widzenia gospodarskiego S. to „klęska/klęska żywiołowa” ZWAK 1882/172, Gaj Rozw 137; po kasz. *niszczotnik*, czyli ‘żywiol niszczący’, którym jest również → grad, powódź, ulewa, wicher Sych SGKasz 3/262. Dla wędrowca *słota* jest jedną z *niewygod, niewczasów, trudów* K 5 Krak 78, Goł Lud 20.

↓ Odmianami *niepogody* są razem ze S. także: *burze* K 7 Krak 209 (*wichura i pioruny* 74); *wiatr* (*zawieja* 11, *zawierucha* K 5 Krak 78), *zimno* 77 i *mróz* K 5 Krak 78, Goł Lud 20; *grad* K 7 Krak 209; ale też *spiekota* 73 i *upał* 77 jako stany pogodowe przykre dla człowieka.

✦ *Słota* i *deszcz* – w przysł. *Na deszcz i słoty bierz dziurawe boty* 64, podobnie 82; z gwiazd *wróżo na słote, na dyszcz* Etnl 1989 Bilg 120.

Słota i *wiatr* – zapowiadane przez styczniowe grzmoty 5; *słoty* i *fujawice* – typowe dla jesieni 39; *plucha* i *wicher* nie łamią żołnierza 74d; *słota, wichura, błoto* nie są straszne dla żołnierza piechura 74a.

Słota i *mgła* – jako składniki *brzydkiej* pogody, np. *Wielki Post słotny i mglisty* 21. *Słota* i *zimno* „wciskają się przez nieopatrzone szczeliny” chałupy K 16 Lub 60; są dokuczliwe 23, powodują choroby i pomór owiec Wisła 1905/268; podobnie *słoty* i *mrozy* 82b. Mimo *mrozu, słoty, zimnej rosy* sierota *pędzi gąski na paszę* 83.

Słota i *powódź* – jako zdarzenia zapowiadane przez grzmoty, kiedy Słońce wstępuje w znak Panny 36.

↔ *Słota* jako *niepogoda* przeciwstawiana jest *pogodzie* 22, 25, 30a, 34, 39, 57b, 80, podobnie 74c: *Jak grzmi na zachodzie to będzie słotne lato, na wschodzie to pogoda* TN Krasieczyn 1985.

Słota/plucha/pluta/psota i *mróz* uważane są za przeciwne typy pogody na zasadzie mokry : suchy oraz *brzydka* : *pięknie/ładnie* 1, 3, 8, 10, 20.

Słota : *spiekota* 73 oraz *słota* : *upały* 28 to dwa przeciwstawne typy pogody (mokry : suchy oraz zimny : gorący), oba dokuczliwe dla człowieka.

W przepowiedniach pogody S. (*słotny rok, słotne lato*) przeciwstawiana jest też *suszy* (*suchy rok, suche lato*) 7, np. *Grzmot nad wodami zapowiada słotny rok, a nad górami – suche lato* TN Krasieczyn 1985. Podobnie *słota* : *posucha* K 10 Poz 380.

☑ S. jest wartościowana jako nieprzyjemne, dokuczliwe i szkodzące człowiekowi zjawisko pogodowe, stąd jej powszechne określenie *brzydka pogoda*, także

ponura, chora, licha pogoda oraz *szpetni, paskudni, lichy, kiepski, zły czas* MAGP 12/104–106; *brzydka chlapowina* SGP PAN 3/508, *paskudno chlapa* SGP PAN 3/503; *psota była straszna* K 8 Krak 189; *straszna chlapanica* SGP PAN 3/506; na Kaszubach *strasznota, straszność* ‘niepogoda, słota, zimno’ Sych SGKasz 5/174.

Potocznie o S. mówi się *przykra* s SFr, *przykra chlapanina* USJP Dub 1/410; na Kaszubach *okropne padawiszcze* Sych SGKasz 4/7. S. jest *uciążliwa, dokuczliwa* s SFr, *zimna* ZWAK 1882/189. Negatywne emocje i oceny S. zakodowane zostały w określeniach zapisanych zwłaszcza w MAGP 12/104–106: *niepogoda, brzydka pogoda, brzydki czas: leje i leje, szpetni, paskudni czas; ponuro pogoda; choro pogoda; licha pogoda, lichy cas, kiepski cas, zły czas* oraz *nieczas* Zar AŚI mapa 1112.

W pieśniach ludowych nazwa *słota* bywa zdrabniana: *słoteńka* 68, *słotka* 70, zgodnie z konwencją stylistyczną folkloru.

▣ Na Kaszubach mówiono, że „deszcz, szczególnie *krajowy*, czyli *słotę*, powoduje woda, jaką *tağa/tącza pije z morza, jezor; błotk* ‘stawów’ i *rzek* i wchłania w chmury. Razem z wodą *wcigã* (wciaga) *w siebie żabë i wądzëbãki* (dżdżownice), które potem z deszczem opadają na ziemię, stąd ich tyle widać po deszczu Sych SGKasz 5/332.

Słotę przynosi mgła: Jak mgiełka nawiedzi, będzie słotno na dworze 84.

Wierzono, że człowiek swym zachowaniem może nieumyślnie sprowadzić S.: „Trawy nie trzeba rękami rwać, boby była *słota*” Udż Biec 151; *kosząc łąkę trzeba uważać, by nie ściąć rośliny o nazwie płaczek* (kwitnie przed św. Janem), bo wówczas przez zemstę sprowadza ona *słoty* na cały czas sianokosów ZWAK 1878/258.

♣ Wierzono, że władzę nad S. mają istoty demoniczne. Płanetnicy ustalali, czy mają być długie S. na świecie Peł Dem 79. Czarownice mogły ściągać ulewy K 15 Poz 254. Podhalanie wierzyli, że smok mieszkający w turniach, mszcząc się za niedostarczenie pożywienia, sprowadza S. Baz Tatr 102. W podziemiach koło Olkusza miał mieszkać *Dziadek Leśny*, który *na słotę* zwijał swą brodę, a na pogodę rozpuszczał ją 80. Uważano też, że na S. mają wpływ osoby święte, np. św. Idzi „sprowadza deszcz w czasie posuchy, a słońce – gdy *słota*” K 10 Poz 380. W Krakowskim przed laty mniemano, że księża „umieli słowami zakłęcia deszcze, grady, *słoty* i burze sprowadzać” K 7 Krak 209.

● *Słota/psota/szaruga i d z i e* 16, 75; *słota b i j e na kogoś, bije kogoś* 68, 69, 70; *S. panuje w jakimś czasie* 15, 35, *trzyma* 37, 54. *Słoty pluszczą* 36.

▣ S. powoduje, że ziemia rozmięka i robi się *błoto* 74, *pełno błota* 55, *po kolana błota* 72; *chlapa. Jesienna/wrześniowa słota: kwarta/kropla/miarka deszczu, wiadro/korzec błota* 40; stąd określenia S. – *błotni cas, błociste pozietsze* SOWM 1/193, 194. Para wyrazów *słota – błota* często występuje w prognozach pogody 1, 19, 28, 40, 43, 50, 51, 55, 63.

S. może wywoływać *powódź* 36 oraz niedostatek i biedę 38. S. szkodzi ludziom, zwierzętom, jest im nieprzyjazna: *Kiedë ta deszczawa sã skończy, bo ona nas latos zniszczi* Sych SGKasz 1/204. S. powoduje nieurodzaje 9, bo zboża i ziemniaki gniją 84, a chleb upieczony z mąki ze zmoczonego zboża był „zbity, ciężki, niesmaczny” Kot Urok 160.

Na słoć ludzie mokną i marzną: *Nie lubie jag jes tako flacia: mokro i zimno* SGP PAN 7/556. S. nuży i wprawia ludzi w smutny nastrój, stąd określenia: *smutna* s. SFr; *słotno to markotno* 13. W czasie psoty ludziom *markoci się* 81; *w taką słoć nie chce się nawet wyjść z domu* SWJP Dun 2/323; *juś sie „uprzykrzyła ta słoć* Dej Kiel 28/1982/186, *szlaga upzirkronã* Sych SGKasz 6/24. *Jak jes flaga, to se śpi* SGP PAN 7/559.

● **Ochrona przed niszczącym działaniem S.** Ludzie i zwierzęta szukają *schronienia pod dachem* przed S. i deszczem, nakładając odpowiednie ubrania. Pasterze osłaniali się chochołami ze słomy, nakładanymi na głowę i ramiona APSL 3/2/19. Zdaniem górali od S. i zimna najlepiej chroniła *gunia*, gdyż była prawie nieprzemakalna Herm Beśl 70.

Zakładano na słoć odpowiednie obuwie: *nowe buty* 82b, obuwie z łyka lub ze skóry zwierząt odporne na S. APSL 4/7/26; na Kaszubach *szlapy* – buty pozbawione cholewy, noszone w dni słotne w czasie zajęć gospodarskich koło domu: *Wez szlapë, kiej to je tak mokro, bo w korkach nie wëlezesz* Sych SGKasz 5/266.

Ochrona plonów: w czas słotny stawiano na polu najczęściej *postawki* (czyli po 9 snopków ułożonych do góry kłosem, związanych powrośtem i nakrytych *chochołem*), „gdyż w nich zboże najlepiej przechować się daje w czasie deszczu i stać może nawet parę tygodni, jeżeli są dobrze zrobione” K 73 Krak 1/17.

Aby odwrócić klęskę S., zamawiano mszę lub urządzano procesje po wsi Gaj Rozw 137, a dawniej aby zakończyła się długa S., rozkopywano mrowiska ZWAK 1881/148.

∞ S. trwa: jest *długa* 30b, 33, 36, 38, s SFr 2/143, *długotrwała* s SFr, 20, 33, *kilkudniowa* 39, *trwa czterdzieści dni*, *pięćdziesiąt dni* 36.

Długotrwałość S. (z akcentem na jej początek) eksponują czasowniki typu *zasłocić się*, zwykle używane nieosobowo: *zasłociło się* Kup Met 42; *rozslociło się* Karł SJP 5/697, *ostłociło się* Kup Met 42, *rozpluskalo*, *zapluszczyło*, *rozplusczyło*, *rozpluchało*, *rozciapało*, *rozchlapało*, *zaplażyło*, *rozplażyło*, *zaflażyło*, *opsocilo*, *rozpsocilo*, *zapsocilo* Kup Met 41–42. Na Kaszubach o końcu S. mówi się, używając czasownika *wëplëszczëć* są ‘skończyć padać’ Sych SGKasz 4/75.

Jeśli jakiś czas wypełnia słoć, mówi się, że to *słotny czas* 31b; może być *słotny dzień* K 14 Poz 212, *słotny kwiecień* 24, *słotny maj* 25, *słotna wiosna* ZWAK 1882/185, *słotne lato* TN Krasieczyn 1985, *słotny rok* 7, 9, *słotny Post* 21; wówczas jest *słotno* 56, 84, np. *w listopadzie bywa słotno* SJP Szym 3/ 257.

Typowy czas, kiedy nastają S., to jesień, stąd liczne określenia typu: *jesienna słoć* 40, *słotna jesień*, *jesienne pluchy* 35b, 47b, *jesienna szaruga/chlapa*, *wrześniowa słoć* 40. „Po *babskim* lecie następuje zwykle *zgniło pogoda*, czyli deszcze jesiennie” Bąk Kramsk 75.

W świadomości potocznej typowa S. to S. jesienna: *Chlapy to nojwincy na zwiesne ji na jesini som* SGP PAN 3/503.

♠ Co zapowiada S.?

A. Wygląd ciał niebieskich, nieba, charakterystyczne zjawiska meteorologiczne

Uważano, że S. będzie, jeśli:

Słońce *ogłąda się żółto*, tzn. zachodzi żółto ZWAK 1882/194; zachodzi za chmury ZWAK 1882/194; zachodzące słońce *obejrzy się*, tzn. wyjrzy na krótko zza chmury przed

samym zachodem Mosz Kul 2/51–52, *ogłada się na drugi dzień*, czyli mocno świeci na zachodzie ZWAK 1890/190, przy zachodzie słońca jest wielka zorza ZWAK 1882/195; przy zachodzie słońca *stonecznice bijo*, czyli są czerwone chmurki ZWAK 1889/160; dwa słupy i błękitne koła około słońca są w południe i wieczór ZWAK 1882/195; słońce „w dniu Gromnicznym” (2 II) jest pewną przepowiednią słoty, zimna i zarazy na owce Wisła 1905/268. Słoneczna pogoda w kwietniu jest zwiastunem słoty w maju 25, →słońce.

Księżyc jest zamglony ZWAK 1882/196, ZWAK 1890/190; kryje się za chmurami, kasz. *Ksamżęc brodzi, to mdze szłaga* Sych SGKasz 2/281, *Tred Kasz 19; jest w kole* SGP PAN 7/559, por. fraz. *Księżyc ubrał się w czapkę na słotę* ZWAK 1882/196, podob. ZWAK 1878/134, ZWAK 1882/195, Kup WiM 19, Czap Mat 104; ma rogi wzniesione do góry Mosz Kul 2/55; *na nowiu* jest obrocony obu rogami do dołu Mosz Kul 2/56, podobnie SGP PAN 7/559; pełnia księżyca zapowiada pogodę albo S. Kul Wiel 3/511, por. fraz. *odął się jak księżyc na słotę* NKPP nadać się 26, →księżyc.

Gwiazdy świecą niejasno przy pogodnym niebie ZWAK 1882/196, *kulą się we mgle kieby kopki siana* (podczas gdy na pogodę *błyszczą jarząco*) K 7 Krak 31; *jest mało gwiazd na niebie po zachodzie słońca* Etnl 1989 Bitg 120; *jak Mleczno Drogi zidać (widać) jak za mgłą, to będzie pluta* Szyf MiW 152.

Zapowiedzią częstych słot i wiatrów przez cały rok wedle przysłów w styczniu są *grzmoty 5*; *zapowiedzią rychliwej słoty – poranne grzmoty pod koniec wiosny* lub *w początku lata 27*; *długie słoty* zapowiada *grzmot* w dniu, *kiedy słońce w znak Panny wstępuje* (21 VIII) 36. *Słotny rok* zapowiada grzmot nad wodami (grzmot nad górami – *suche lato*) TN Krasieczyn 1985, *słotne lato* zwiastuje grzmot na zachodzie (grzmot na wschodzie – pogodę) TN Krasieczyn 1985. Będą słoty ze śniegiem i zimno, jeśli wiosną drzewa jeszcze nie mają liści, a *łyska się już i grzmi* ZWAK 1882/193; por. kasz. *Po grzmoce lubi przyiść krajowi deszcz (słota)* Sych SGKasz 2/234.

Zapowiedzią S. jest dla wszystkich Słowian *mgła wznosząca się do góry nad ziemią* (mgła opadająca – zapowiada pogodę) Mosz Kul 2/51; *Mgła kiedy idzie wzgórze, plutę więc przynosi* LL/1964/1–2/145, NKPP mgła; podobnie 84, K 48 Ta-Rz 260. *Słotny rok* zapowiada mgła lub deszcz w dniu św. Agnieszki (21 I) 7.

Za zapowiedź słotnej wiosny uważano *niebo pochmurne* w styczniu ZWAK 1882/185. Na słotę wskazywało, jeżeli *niebo zaciągało się chmurami*, mówiono: *będzie trzydniówka* albo *zaciągnęło się na cały tydzień* Gaj Rozw 135.

S. zapowiada *wiatr zachodni* (południowy zapowiadał deszcz krótkotrwały) Mosz Kul 2/54, ZWAK 1878/135; *słotny rok i nieurodzaje* zapowiada bezwietrzny i ciepły *luty 9*, podob. ZWAK 1882/163; *pluchę* w grudniu – wiatr *na Konrada* (26 XI) 61, *pluchę w marcu i w kwietniu* – wiatr często wiejący w grudniu 62. Na Kaszubach mówi się, że *głēchi wiater* [‘wietrzyk’] *to na szlagą abo przed burzą* Sych SGKasz 6/123.

S. *na Wielkanoc* zwiastuje *mróz* w *Boże Narodzenie 2*, S. na Zielone Świątki – *mróz* i śnieg w *Trzech Króli 6*.

Zapowiedzią S. jest *deszcz* w określone dni roku: *szaruga* na *Trzech Króli* (6 I) zapowiada słotę na Zielone Świątki 6, *deszcz/psota* w dniu Czterdziestu Męczenników (10 III) – *długotrwałą słotę / dżdżystą Wielkanoc 20*; *deszcz* w niedzielę wielkanocną – *częste słoty* do Zielonych Świątek 22; od świętego Medarda (8 VI) *nieraz zaczyna się czterdziestodniowa słota/szarga 30*; *deszcz* w dniu św.

Jana Chrzyciela (24 VI) wróży sotę w czasie zniw, a nawet do św. Urszuli (21 X) 31; deszcz na początku kwietnia, na Władysława (27 VI), na św. Piotra (29 VI), w Nawiedzenie Najświętszej Marii Panny (2 VII) – jeszcze długą sotę/psotę 32, 33; deszcz po Wszystkich Świętych (1 XI) – sotę do końca listopada 54; jeśli na Mikołaja (6 XII) jest błoto (pada deszcz), to w Boże Narodzenie (24 XII) będzie sota 63. Dystans wobec prawdziwości takich przewidywań wyraża żartobliwie przysł. *Jeśli na świętego Prota jest pogoda albo sota, na świętego Hieronima deszczyk jest albo go nie ma* 46.

Za zapowiedź *pluchy* bywają uważane też określone dni i okresy bez opadów – *suche*: Jacek (10 II) *suchy* – będą *pluchy* 12; Boże Narodzenie z *pluchą*, gdy na Marcina (11 XI) *sucho* 59; październik *nie oszczędzi pluchy, jeżeli wrzesień jest ciepły i suchy* 42, w szczególności na *Nikodema* (15 IX) 47b; *pluchy* w lecie spodziewają się, gdy na Gerarda (16 X) i na św. Gawła (16 X) jest *sucho* 49, 50b; *Jesienne pluchy rozprasza Jacek suchy* (17 VIII) 35b.

Dłuższą S., zapowiada *mętna woda* w stawie ZWAK 1878/135; powstawanie podczas deszczu *baniek*, *bąbli* na wodzie, zwłaszcza na powierzchni kałuż K 48 Ta-Rz 261, ZWAK 1882/196, Mosz Kul 2/52; przesiąkanie wody w naczyniach i powstawanie rosy na zewnętrznej ich powierzchni ZWAK 1882/200.

Będzie S., jeżeli rozniecony ogień nie chce się palić (jeśli się dobrze się pali, będzie pogoda) K 17 Lub 79, jeśli dym ściele się po ziemi ZWAK 1878/133, ZWAK 1882/198, Lud 1907/204, Mosz Kul 2/52.

Pogodę lub S. wróżyło także odgłosów z odgłosów dzwonów, młyna, lokomotywy, szczekania psów itp. głośniejszych niż zwykle i słyszanych z określonej strony świata ZWAK 1882/198, K 17 Lub 82, Mosz Kul 2/50.

B. Zachowanie zwierząt

Nastąpi długa S., jeśli wrony latają stadami Wisła 1903/435, gromadzą się i kraczą ZWAK 1881/179; jeśli gromadzą się kawki – por. fraz. *pełno jak kawek na sotę* NKPP *pełno* 2; jeśli kruki, kawki, wrony to gromadzą się, to rozlatują ZWAK 1878/134, a kruki nisko latają ZWAK 1890/206, Wisła 1900/38; gdy wrony trzymają się koło wsi ZWAK 1882/192, Wisła 1900/166. *Kiej warně (wrony) są chową niże we wietwie, bądźze szlaga (sota) – kiej sedzą w szpęcach drzewiāt, bądźze pogoda* Sych SGKasz 7/342.

Będzie rok słotny, a nawet powódź, jeśli sroki nisko gniazda budują i nakrywają Wisła 1900/177. Zapowiedzią rychłych sót, *fujawic* są nisko spoczywające w *jesieni bociany* 39. Wiosna będzie słotna, jeśli powracające bociany lecą nisko ZWAK 1882/188; słotny rok – jeśli bociany przylatują *na mokro* K 48 Ta-Rz 289. S. potrwa co najmniej tydzień, jeśli bocian „nosi nawóz do gniazda” ZWAK 1882/188.

S., deszcz, burzę, w ogóle niepogodę oznacza niski lot żurawia ZWAK 1881/185 i dzikich gęsi na wiosnę K 17 Lub 145. Znakiem zbliżającej się S. jest rozbrzmiewający głos sójki czy żurawia Kul Wiel 3/523.

Zwiastuny S. to: według Kaszubów *pocerpiceł* ‘dzierlatka’, która świergoce: *pocerpita*, *pocerpita* – stąd jej nazwa Sych SGKasz 4/95; *kukułka*, która kuka w sadzie ZWAK 1881/144; *śpiew żołny i wilgi* K 48 Ta-Rz 262. Gdy ma być S., wtedy wilga *świśnie jak chłop*, chcąc tym sposobem wywołać słowo: *deeszcz!* K 17 Lub 144, ZWAK 1882/199; „wilga zjawia się we wsi i ostrzega: *Będzie deszcz, będzie deszcz, będzie deszcz!* Wtedy mówią, że *drze się na psotę i ślękwę*” Dek Sier 35. S. zapowiada też

drozd, por. fraz. *Rozgadał się jak drozd na plagę* Karł SGP 4/116; jaskółki, gdy nisko nad wodami i ponad ziemią latają i kąpią się ZWAK 1882/189, war. ZWAK 1881/131, Święt Nadr 579; wróble, gdy gromadzą się i świergocą ZWAK 1882/192, war. ZWAK 1886/104, i gdy pod dach się cisną ZWAK 1882/192; gołębie, gdy paplają się w wodzie i gdy późno wieczorem do gniazd wracają ZWAK 1881/128; skowronek, gdy nie śpiewa ZWAK 1881/163; paw, gdy krzyczy ZWAK 1881/152, war. ZWAK 1882/191.

S. przyjdzie, gdy kury są osowiałe, por. fraz. *osowieliście jak kury na słotę* NKPP osowieć 1; gdy chowają się ZWAK 1878/134; gdy idą spać późnym wieczorem ZWAK 1881/146; podob. ZWAK 1882/189, K 34 Cheł 171; gdy gdaczą w południe ZWAK 1890/206, gdy kura lub indyczka trzęsie ogonem na boki K 34 Cheł 199. Gdy kogut pieje na płocie, będzie pogoda, gdy zaś na ziemi, to S. ZWAK 1881/146.

Wróżą S. *pszczoły*, jeśli nie latają w kwietniu 23 i wracają późno do ula ZWAK 1882/191; bąki i muchy, jeśli w lecie nisko nad wodą latają i bardzo bydło w polu dokuczają ZWAK 1882/199; pchły, jeśli dokuczają ludziom w nocy ZWAK 1882/199; muchy, jeśli natarczywie tną Kul Wiel 3/522; pająki, jeżeli przędą podługowate pajęczyny i siedzą w nich tyłem do świata obrócone ZWAK 1881/152, podob. ZWAK 1882/190, i jeśli podczas pogody nie naprawiają swych sieci tylko tkwią w nich nieruchomo ZWAK 1882/190.

Zwiastują S. żaby, jeśli odzywają się tylko *kum, kum, kum* (na pogodę odzywają się *rej, rej, rej*) ZWAK 1882/193, Mosz Kul 2/53, Kul Wiel 3/522; salamandra, jeśli pełza ku zachodowi ZWAK 1881/163; pijawki, jeśli wychodzą pod wierzch słońca ZWAK 1881/155, ZWAK 1890/208; pstrągi, gdy ponad wodę z *pluskiem wyskakują* 38.

Można się spodziewać S., gdy bydło leniwie powraca do obory, co chwilę przystając i pasąc się ZWAK 1882/188, Wisła 1903/146, albo wprost z pastwiska wraca do stajni ZWAK 1881/115, Wisła 1903/146; gdy krowy się gzą Święt Nadr 579, o wce sie t^uuką Wisła 1905/268, pies je trawę Kul Wiel 3/522–523, por. kasz. *Pies żre trawę, to mdze szłaga* Sych SGKasz 5/261; kot myje się długo i starannie liże się po całym ciele ZWAK 1881/137, ostrzy pazurki ZWAK 1882/189, a w lecie pcha się na piec ZWAK 1882/189.

C. Zachowanie roślin

Nadejdzie S., gdy drżą liście osiki Kul Wiel 3/522; gdy lasy się kurzą ZWAK 1882/198, przedwcześnie opadną liście z wiązów i brzoskwiń ZWAK 1882/194, drzewo pęcznieje ZWAK 1878/133.

D. Przed S. i deszczem zmienia się samopoczucie człowieka, →deszcz

Zapowiedzi końca S. *Koniec słoty oznaczata tęcza, która wypijała wodę z rzek* TN Chołowice 1985. Pogoda nastanie, jeśli w czasie S. odezwie się kukułka Wisła 1898/404, jeżeli wrony hałaśliwie do lasów wracają ZWAK 1882/192, Wisła 1900/166, jeżeli pająki część swej ukończonej pajęczyny rozedrą ZWAK 1882/190.

Czego zapowiedzią jest S.? S. w określonych dniach roku jest zapowiedzią deszczu 13, 20, 57, błota 28, 43, 50, 51, mrozu i zimna 1, 3, 44, śniegu 60. S. w dzień Wniebowzięcia Panny Marii (15 VIII) to zapowiedź zimna i „prędszej jesieni” ZWAK 1882/175. S. i śnieg na początku jesieni – wiosna będzie późna i brzydka ZWAK 1882/187. *Szaruga* na Eustachego (20 IX) jest zapowiedzią ciepłej i długiej jesieni 48, S. na św. Wawrzyńca (10 VIII) – lekkiej zimy 37; S. na św. Michała (29 IX) wróży niezbyt tęgą zimę ZWAK 1882/177.

Słota/plucha w marcu, w maju, na wiosnę – zwiastuje *posuchę* w lecie 18.

S. w określonym dniu może zapowiadać nieurodzaj 4, 8, 15, 34, 45 jak i sprzyjający rok 24, *urośnie żyto po płoty* 17, będzie dobry *miód lipcowy* 14. „Gdy w Matkę Boską Siewną (8 IX) do południa słota – *na wczesne siówki* nieurodzaj; gdy pogoda urodzaj” *Święt Nadr* 569. Jeżeli w Piotra i Pawła (29 VI) słotno, to na jesieni wielka obfitość grzybów *Fed Żar* 285. „Jak w żydowskie święta słota, to nie będzie urodzaju” *K 45 Gór* 518.

S. w dzień św. Sebastiana (20 I) „pociąga za sobą *pomór* w ogólności na cały rodzaj ludzki” *Święt Nadr* 569.

≈ Słoty i posuchy *ZWAK* 1882/196 – to elementy nieprzyjaznej ludziom pogody.

S. lub mróz w dniu św. Piotra i Marty (20 II) są prognostykami dobrego lipcowego miodu 14. Sytuacja, kiedy słota *bije* weselników i chcą oni znaleźć schronienie w domu młodej 68, a kawaler *bity* przez S. prosi dziewczynę, by go wpuściła do siebie 69 – ma analogię w sytuacji doskwierającego →mrozu.

S. lub śniegi w mięsopusty to zapowiedź, że będzie *mało wina i chleba* 15.

S. i wiatr zagrażają budynkom, lecz po odpowiednich zabiegach „ani wiatr, ani słota” nie uszkodzi chałupy *K 15 Poz* 59.

✠ W pieśniach, bajkach i poezji S. symbolizuje ciężką dolę np. żołnierza 66, 73, 74, 76, sieroty 78, 83, niedogodności i trudy życia 68, 69. S. w Dzień Zaduszny jest oznaką płaczu nieba i ludzi 58. W podaniu o chrzcie syna Twardowskiego jest znakiem, że zło wkracza w ład świata 79. W senniku S. kojarzona jest ze śmiercią: o umarłych śnić – słota *ZWAK* 1878/136. Sen o jabłkach w czasie pogodnym bywa interpretowany jako zapowiedź słoty *Nieb Pol* 248.

DOKUMENTACJA

PRZEPOWIEDNIE

1 – Słota/pluta w dniu Adama i Ewy [24 XII], Boże Narodzenie zapowiada długo-trwały mróz.

a. *Gdy na Gody słota, nie doczekasz błota.* *NKPP* Boże Narodzenie (24 XII) 7; war.: *W Gody słota, nierychłe błota.* *NKPP* Boże Narodzenie 7b; *Mrożne Gody, wczesne wody; a jak słota, późno błota.* *NKPP* Boże Narodzenie 7a; nadto *Bich Przep* 173.

b. *Słota w dzień Adama i Ewy, [24 XII] strzeż od zimna cholewy; a jak mróz i pięknie, zima wczesnie pięknie.* *NKPP* Adam i Ewa 3b.

c. *Gdy na Narodzenie [24 XII] pluta, dość się w zimie nadrzesz buta.* *NKPP* Boże Narodzenie 7c.

2 – Mróz w Boże Narodzenie zapowiada słotę na Wielkanoc.

a. [Gdy] w tym dniu [Boże Narodzenie] jest mróz, to na Wielkanoc będzie słota, a gdy deszcz, to na Wielkanoc będzie pewnie mróz lub śnieg, stąd też mówią: *Jak Boże Narodzenie na lodzie, to Wielkanoc na wodzie; jak Boże Narodzenie na wodzie, to Wielkanoc na lodzie.* *Udz Biec* 157; war.: *NKPP* Boże Narodzenie 2.

b. *Kiedy Gody [24 XII] mróz pościna, na Wielkanoc chlapanina.* *NKPP* Boże Narodzenie 2a; war.: tamże; nadto *SGP PAN* 3/506.

3 – Eugeniusz [30 XII] z pluchą, zima będzie mroźna i sucha. *Bich Przep* 174; war.: *Gdy Eugeniusz [6 IX] z pluchą, zimą będzie mroźno i sucho.* *Bich Przysł* 95.

4 – Gdy na Nowy Rok pluta, ze zniwem też będzie pokuta. *NKPP* Nowy Rok 3; war.: . . . ze zniwami pokuta. *Bich Przep* 36.

5 – *W styczniu grzmoty – częste słoty.* NKPP styczeń 33; war.: . . . *częste słoty, wiatrów wały przez rok cały.* NKPP styczeń 33; nadto Bich Przep 35.

6 – *Gdy Trzej Królowie [6 I] szarugą częstują, w Zielone Świątki słotę przewidują.* NKPP Trzech Króli 2; war.: *Gdy Trzej Królowie sanną częstują . . .* Bich Przep 38.

7 – *Święta Agnieszka [21 I] utopi albo umrozi, tj. jeżeli roku którego w dzień św. Agnieszki będzie deszcz lub mgła, to rok ten będzie słotny; jeżeli mróz, to suchy.* K 48 Ta-Rz 71.

8 – *Na Nawrócenie Pawła [25 I] słota, będzie wielka gołota. Kiedy mróz tęgi, szczep gonty i dęgi.* K 48 Ta-Rz 72; podob. *W Pawła Nawrócenie niepogoda, rok mokry i nieurodzaj poda.* NKPP Paweł św. 3i.

9 – **a.** *Luty, gdy wiatrów i mrozów nie daje, prowadzi rok słotny i nieurodzaje.* NKPP luty 17; Bich Przysł 147.

b. *Gdy luty bez mrozów i nieburzliwy, rok będzie słotny i nieurodziwy.* Bich Przep 49.

10 – *Czasem luty ostro kuty, czasem w luty same pluty.* NKPP luty 1; war.: Gaj Rozw 133; *Luty – mróz okuti, leno czasim są pluti.* Sych SGKasz 2/376; nadto Bich Przep 50.

11 – *Rzadki dzień świętej Doroty [6 II] bez mrozu, zawiei, słoty.* NKPP Dorota św. 2; war.: Bich Przep 53.

12 – *Jacek [10 II], gdy suchy, zapowiada pluchy.* Bich Przep 54; por. nr 35b, 47b.

13 – *Na Leona [20 II] słotno, w marcu też markotno.* Bich Przep 55.

14 – *Jak na dworze mróz lub słota [22 II – św. Piotra, św. Marty], miód lipcowy to lek zdrowy.* Bich Przysł 162.

15 – *Gdy w mięsopusty słoty lub śniegi panują, wina mało i chleba mało obiecują.* NKPP mięsopust 1.

16 – *Jeśli nie przyjdzie w marcu szaruga, to wiosna będzie ciepła i długa.* Bich Przep 64.

17 – *Kiedy w marcu słoty, urosnie żyto po płoty.* Bich Przep 62; war.: *Kiedy w marcu są grzmoty, urosnie żyto ponad płoty.* NKPP marzec 10b.

18 – **a.** *Kiedy w marcu płucha, to w kwietniu posucha.* Bich Przep 63.

b. *Gdy w maju płucha, w czerwcu posucha.* NKPP maj 8; Bich Przep 88.

19 – *Gdy na wiosnę słota – w lecie mało błota.* Bich Przep 18.

20 – *Jeśli Męczenników [10 III] psota, bardzo długo potrwa słota.* NKPP Czerdziestu Męczenników 3; war.: *Męczennicy jeśli psocą, będzie dżdżysto Wielką Nocą, a gdy kropla dżdżu nie spadnie, przez sześć niedziel będzie ładnie.* NKPP Czerdziestu Męczenników 3; nadto: Bich Przep 67.

21 – *Jaki Wielki Post, taka i wiosna, tj. gdy np. Post słotny i mglisty, to i wiosna niestała, brzydka.* ZWAK 1882/187.

22 – *Jeżeli w wielkanocną niedzielę deszcz, między Wielkanocą a Świątkami więcej słoty niż pogody.* NKPP Wielkanoc 3; war.: Bich Przep 79; podob. ZWAK 1879/19.

23 – *Jeżeli w kwietniu pszczoły nie latają, znak jest zimnego powietrza i słoty.* NKPP kwiecień 7.

24 – *Sprzyja nam rok, gdy wilgotny kwiecień, gdy nie bardzo słotny.* NKPP kwiecień 20; war.: Bich Przep 76.

25 – *Pogody kwietniowe – słoty majowe.* NKPP kwiecień 18; war.: Bich Przep 76; podob. *Za kwietniem ciepłym idzie maj chłodny.* NKPP kwiecień 18.

26 – *Gdy na Wojciecha [23 IV] rano płucha, do połowy lata będzie ziemia sucha.* NKPP Wojciech św. 2.

27 – **a.** *Pod koniec wiosny poranne grzmoty zapowiadają początek rychłej słoty.* Bich Przep 18.

b. *W początku lata poranne grzmoty są zapowiedzią rychliwej słoty.* NKPP lato 20; war.: Bich Przep 21.

28 – *Jeśli upały w sianokos i żniwa, to zima długa i dokuczliwa, a jeśli słota, to w zimie dużo błota.* Bich Przep 21; podob.: . . . *jeżeli słota, zima łagodna* ZWAK 1882/186.

29 – *Czerwiec na maju zwykle się wzoruje, jego pluchy, pogody chętnie naśladowuje.* NKPP czerwiec 5; Bich Przep 99.

30 – **Deszcz w dniu św. Medarda [8 VI] zapowiada czterdziestodniową słotę/psotę/szargę.**

a. *Święty Medard [8 VI] w sobie mieści słoń lub pogód dni czterdzieści.* NKPP Medard św. 7b; war.: Bich Przep 102; ... *psót lub pogód dni sterdzieści.* NKPP Medard św. 7b; *Pamiętny dzień gospodarzom, bo zdarzony dnia tego deszcz ma wróżyć, że przez dni 40 padać będzie.* K 24 Maz 167.

b. *Od świętego Medarda czterdzieści dni szarga.* NKPP Medard św. 7; *Od świętego Medarda nieraz długa jest szarga, pamiętajcie, chłopie, niech się siano skopi.* NKPP Medard św. 8; nadto inne war. tamże.

c. *Gdy się Medard rozplacze, a Jaś [24 VI] go nie utuli, popłacze pewnie do Urszuli [21 X].* Bich Przep 103.

31 – **Deszcz w dniu św. Jana Chrzciciela [24 VI] zapowiada słotę w czasie żniw / do św. Urszuli [21 X].**

a. *Gdy Jan [24 VI] z deszczem przybywa, to słońca bywa także i we żniwa.* NKPP Jan św. Chrzciciel 1a.

b. *Jak się Jasiunio rozplóce, a matusia go nie utuli, będzie płakoł do św. Ursuli [21 X].* Deszcz w dniu św. Jana przepowiada słotę, mającą trwać aż do św. Urszuli, chyba że na *Matkę Boską Wiśniową* (2 lipca) będzie pogoda. Wiśła 1901/40; *Jak się Janek rozbecy, a Maryś go nie utuli, będzie ciągle becał – aż do świętej Ursuli.* To jest: kiedy deszcz zacznie padać na św. Jan, a nie przestanie padać na N. Pannę Szkaplerzną [16 VII], potrwać może słotny czas prawie bez przerwy do św. Urszuli. K 17 Lub 171; inne war. tego przysłowia zob. NKPP Jan św. Chrzciciel 8.

32 – *Jak się święty Piotr ozplacze, to go nik nie ucisy, jaz świętą Zuzanna.* Jeżeli deszcz pada w święto św. Piotra [29 VI], to słońca trwać będzie aż do św. Zuzanny [11 VIII]. Święt Nadr 579.

33 – **Deszcz w Nawiedzenie Najświętszej Marii Panny [2 VII] / na Władysława [27 VI] / na początku kwietnia zapowiada długą słotę/psotę.**

a. *Gdy są w Nawiedzenie deszcze, długa słońca będzie jeszcze.* NKPP Matka Boska Jagodna 7d; war.: *Gdy w Nawiedzenie deszcze, długo psota będzie jeszcze.* NKPP Matka Boska Jagodna 7d; *Gdy w Nawiedzenie deszcze, długo słońca potrwa jeszcze.* Wit Baj 295.

b. *Gdy na Władysława [27 VI] deszcze, słońca długo potrwa jeszcze.* Bich Przep 108.

c. *Na początku kwietnia deszcze, słońca długo potrwa jeszcze.* Bich Przep 76.

34 – **a.** *Na Marię Magdalenę [22 VII] pogoda – pszczółek wygodna, a jak słońca – to lichota.* NKPP Maria Magdalena 3; war.: Bich Przep 117.

b. *Na Joanny [30 V] pogoda, to dla wszystkich wygodna, a jak słońca, to lichota.* Bich Przysł 53.

35 – **a.** *Jeżeli na Jacka [17 VIII] nie panuje plucha, to pewnie zima będzie sucha.* NKPP Jacek św. 1; war.: Bich Przep 128.

b. *Gdy Jacek suchy, rozprasza jesienne pluchy.* Bich Przep 129; por. nr 12, 47b.

36 – *Gdy księżyc w Pannie a grzmoty, pięćdziesiąt dni pluszczą słońca.* NKPP Panna (gwiazdozbiór); war.: Bich Przysł 79; *Grzmot, kiedy słońce w znak Panny wstępuje, długie słońca i nieraz powódź ominuje.* Dnia 21 VIII słońce wstępuje w znak Panny. NKPP Panna (gwiazdozbiór).

37 – *Gdy na Wawrzyńca [10 VIII] słońca trzyma, do Gromnic [2 II] lekka zima.* NKPP Wawrzyniec św. 2; podob. Jeżeli w dzień św. Wawrzyńca pogodnie i sucho, wnioskują z tego, że zima do połowy, tj. do Gromnicy, będzie mroźna; jeżeli dzień ten jest słotny, to zima do połowy ma być lekką. Fed Żar 285.

38 – *Gdy pstrągi ponad wodę z pluskiem wyskakują, to nam długą słońca i biedę zwiastują.* NKPP pstrąg.

39 – *Jeżeli boćki nisko spoczywają, to się słoty, fujawice zaraz poczynają.* NKPP bocian 12, war.: *Jeżeli boćki, w jesieni lecąc, nisko spoczywają, to się słoty, fujawice zaraz poczynają, a jeżeli lecąc, wznoszą się wysoko, to pogoda będzie daleko, szeroko; a jak obwiśnięte spaść mają ochotę, to nam pewnie wróżą kilkodniową słotę.* NKPP bocian 12.

40 – *Jesienna słota: kwarta deszczu, wiadro błota.* NKPP jesień 13a; war.: *Wrześniowa słota: kropła deszczu, korzec błota.* NKPP jesień 13c; *Wrześniowa słota – miarka deszczu, korzec błota.* Bich Przep 135.

41 – *Jesień kiedy się obejdzie bez słoty, ziemi przysposobi tęgości, cnoty.* Bich Przep 25.

42 – *Jeżeli wrzesień jest ciepły i suchy, pewno październik nie oszczędzi pluchy.* NKPP wrzesień 7; war.: Bich Przep 135.

43 – *Dorota [5 IX] w słocie, będzie jesień w błocie.* Bich Przysł 95.

44 – *Pluta w Narodzenie Marii Panny [8 IX] / w dzień św. Gwidona [12 IX] / we wrześniu zapowiada mroźną zimę.*

a. *W Narodzenie Panny pluta – w zimie zedrzesz buta.* NKPP Matka Boska Siewna (Narodzenie NMP. 8 IX) 10.

b. *Na Gwidona [12 IX] pluta, w zimie zedrzesz buta.* Bich Przep 139.

c. *We wrześniu pluta – w zimie zedrzesz buta.* Bich Przep 135.

45 – *Gdy na Prota [11 IX] słota, to w sadzie lichota.* Bich Przep 138.

46 – *Jeśli na świętego Prota [11 IX] jest pogoda albo słota, na świętego Hieronima deszczu jest albo go nie ma.* Żartobliwa prognoza pogody. NKPP Prot św.; war.: Bich Przep 138.

47 – **a.** *Na Nikodema [15 IX] gdy ciepło i sucho, październik nierzadko dokuczy pluchą.* Bich Przep 139.

b. *Nikodem gdy suchy, rozprasza jesienne pluchy.* Bich Przysł 97; por. nr 12, 35b.

48 – *Jak Eustachy [20 IX] zaciągnie szarugą, wróży jesień ciepłą i długą.* Bich Przep 139.

49 – *Na Gerarda [16 X] gdy sucho, lato będzie z pluchą.* NKPP Gerard św. 2; war.: Bich Przep 141.

50 – **a.** *Kiedy w święty Gawel [16 X] słota, będzie w lecie dużo błota.* NKPP Gawel św. 1; war.: Bich Przep 151.

b. *Święty Gawel stoi na to, jakie będzie przyszłe lato, gdy sucho – lato z pluchą.* Bich Przep 151.

51 – *Jeśli na Irenej [20 X] słota będzie, w lecie dużo błota wszędzie.* Bich Przep 151.

52 – *Od Marcina [24 X] słota się zaczyna.* Bich Przysł 108; war.: *Od świętego Marcina [11 XI] zima się poczyną.* NKPP Marcin św. 19.

53 – *Listopad marcowi za rodzica służy i marcowe psoty wróży.* Bich Przep 158.

54 – *Po Wszystkich Świętych [1 XI] gdy się deszcz rozpada, może słota potrzymać do końca listopada.* NKPP Wszystkich Świętych 5.

55 – *We Wszystkich Świętych słota, cały miesiąc pełno błota.* Bich Przep 158.

56 – *We Wszystkich Świętych jeśli ziemia skrzepla, cała zima będzie ciepła; a jeśli słotno, będzie o drzewo markotno.* NKPP Wszystkich Świętych (1 XI) 6; war. Bich Przep 158.

57 – **a.** *Na Zaduszki [2 XI] słota, na Wielkanoc psota.* NKPP Zaduszki 6.

b. *W Dzień Zaduszny pogoda, będzie na Zmartwychwstanie wygoda, a jak słota, to psota.* Bich Przep 159.

58 – *Dzień Zaduszny [2 XI] bywa pluśny.* NKPP Zaduszki 1; war.: *Dzień Zaduszny bywa pluśny, niebo płacze, ludzie płaczą, a ubogich chlebem raczą, rozdając jałmużnę za duszyczki różne.* NKPP Zaduszki 1, Bich Przep 159.

59 – *Na Marcina [11 XI] lód – na Trzy Króle wody w bród, jeśli na Marcina sucho – to Gody z pluchą.* Bich Przep 160; war.: NKPP Marcin św. 4.

60 – *Kiedy słota po Anieli [18 XI], wkrótce zima się zabieli.* Bich Przep 162.

61 – *Gdy na Konrada [26 XI] dmucha, będzie w grudniu plucha.* Bich Przep 164.

62 – *Jeśli w grudniu często dmucha, to w marcu i kwietniu plucha.* NKPP grudzień 10; Bich Przep 168.

63 – *Na Mikołaja [6 XII] błota, w Narodzenie także słota.* NKPP Mikołaj św. 4.

64 – *Na deszcz i słoty bierz dziurawe boty.* NKPP deszcz 17; por. nr 82.

RYMOWANKA

65 – *Płot, słota, wieś to przeszkody w drodze czarownic na sabat.*

Płot nie płot, słota nie słota, wieś nie wieś, a ty, biesie, nieś! K 20 Rad 266.

KOLEDA OKUPACYJNA

66 – *Słoty nie szcędzą żołnierzy walczących na wojnie.*

Znane są wasze trudy życia, znoje, szedłeś, partyzancie, poprzez krwawe boje. Lasy cię chroniły, słoty nie szcędziły, brnąłeś, żołnierzyku, ponad twoje siły, za twą matkę, ziemię drogą. Bart Lub 332; war.: TN Wólka Husińska 1980.

PIEŚŃ DOŻYNKOWA

67 – *U niedbałego gospodarza pszeniczka stoi [po żniwach] na słocie.*

A u naszego pana Wielmożnego a pszenicka we złocie, a u pana, pana Imielskiego, jesce stoi na słocie. ZWAK 1885/28; war.: . . . *jesce sytkna na słocie.* ZWAK 1879/16.

PIEŚNI WESELNE

68 – *Słoteńka/słotyńka/słotójka/słota/flazeńka bije na weselników przed domem pana młodego lub panny młodej – więc proszą o wpuszczenie do domu.*

[Gdy weselnicy idą do domu pana młodego lub panny młodej:] **a.** *Oj, puścież nas albo nam otwórzcie! Słoteńka na nas bije, sukienka na nas gnije. Nie nasza, pożyczana, ze wstydem oddawana.* Chod Śp 123; war.: K 49 Sa-Kr 460; *Puście nas tam, puście, bo nam zimno w chuście, słoteńka na nas bije, sukieneczka na nas gnije. Sukienka pożyczana, będzie ona wymawiana.* K 49 Sa-Kr 490; *Albo nas puście, albo otwórzcie, bo słoteńka nas bije. Przemokliśmy do suchej nitki i sukmana na nas gnije.* Gaj Rozw 176; . . . *bo słoteńka nas bije, a sukna na pani młodej gnije.* LL 1964/4-6/132; . . . *bo nas słotójka zbiła, na nas sukmana zgniła* K 35 Przem 72; *Puścieże nas, puście, albo nam otwórzcie, na nas flazeńka bije* SGP PAN 7/567.

b. *Wpuście nas do sieni, po coście się zasunęli? Bo słotyńka na nas bije, sukmanina na nas gnije. Sukmanina pożyczana, a ze wstydem oddawana.* Oles Lub 126; war.: . . . *Nas słoteńka bije, sukmanka na nas gnije.* Oles Lub 22; . . . *Na nos słoteńka bije, sukłena na nos gnije. Sukłena pożyczono, jak będzie oddajeno.* Oles Lub 83.

c. *Puść mie, Maryś do sini, żebyśmy cie nie klyni. Słoteńka na nas bije, sukienka na nas gnije.* TN Bychawka 1978.

d. [Gdy zastają zamknięte drzwi w domu panny młodej:] *Otwórz, matulu, te nowe drzewicki, bo nam przymarzają do nówek trzewicki. Albo nam otwórzcie, albo nas odprawcie, słota na nas bije, odzienie nam gnije.* K 26 Maz 182.

PIEŚNI ZALOTNE I MIŁOSNE

69 – *Kawaler prosi dziewczynę, by go wpuściła do siebie, bo go bije/zbiła słota/psota.*

Uciał mój koniczek podkową we wrota, moje dziewczę, puść mnie, bo mnie bije psota (lub:) słota. K 44 Gór 216; war.: *Uderzył koniczek . . . bo mi zbiła psota.* K 44 Gór 250;

Uderzył koniczek nóżeczką we wrota, otwórz mi, dziewczyno, bo mnie zbiła psota. K 6 Krak 62; *Uderzył mój konik podkową we wrota, każ, panno, otworzyć, bo mnie bije psota.* K 73 Krak 2/34; *Cisawy kōnionicek uderzył we wrota, pujsdże mie, dziywczyno, bo mie bije słota.* MAAE 1898/87.

70 – Słotka zabiła kawalera i koszula na nim zgniła.

Zbiła mnie słotka, zabiła, kosulina na mnie zgniła. A mám-ci ja ciotkę swackę, usyje mi kosulickę. K 19 Kiel 99.

PIEŚNI ŻARTOBLIWE

71 – Miesiączek/księżyc przywdziewa czapkę, co zapowiada słotę.

Miesiączek wzion czopkę, pewnie będzie słota, oj, z tymi dziouchami straszno to robota. Dyg Kat 185; war.: *Księżyc przywdział czapkę* [‘jasny krąg, poświata wokół księżycy’], *pewnie będzie słota, z tamy dziewczuchami to straszna robota.* SOWM 1/371.

72 – Gdy na dworze psota, to po kolana błota.

a. *W Boguminie wody, błota, podczas gdy na dworze psota, kto tam idąc, nie wymija, wóz mu i z końmi utyja.* ZWAK 1885/277.

b. *Rynek ten [w Bielsku] godzin wspomnienia, który jest wpośród Strumienia, gdy mokry czas, to tam psota, bo w nim po kolana błota.* ZWAK 1885/277.

PIEŚNI ŻOŁNIERSKIE

73 – W słotę, deszcz i w słoneczną spiekotę maszeruje polska piechota.

Słota, deszcz czy słoneczna spiekota, wszędzie słycać miarowy, równy krok. To maszeruje ta polska piechota, na ustach śmiech, rumiana twarz, wesoły wzrok. TN Rechta 1978/79; war.: Szew Niech 295; *Błoto, deszcz . . .* Szew Niech 20, 49, 297, 301, 317; *Czy to deszcz, czy słoneczna spiekota . . .* Świr Pieś 346.

74 – Wichura, słota/plucha, błoto, deszcz, pioruny nie są straszne dla żołnierza piechura.

a. *Hej, po drogach dmie wichura, słota, błoto, ładny kram! Lecz cóż znaczy dla piechura choćby nawet diabeł sam!* Świr Pieś 329; war.: *Po okopach dmie wichura . . .* Świr Pieś 331; nadto: Szew Niech 540.

b. *Idzie wojsko poprzez wieś, błoto, słota, siąpi deszcz. Leje deszcz jak z cebra, a to ci „maniebrzy” [‘manewry’], a to ci żołnierka fest.* Szew Niech 351.

c. *Czy pioruny, słota, czyli słońca blask, idziem w nocne mroki, jak i w ranny brzask.* Szew Niech 382–383.

d. *Lecz nikt się nie lęka, nie traci nic ducha, chociaż wróg w pobliżu, choć wicher i plucha, każdy pragnie walki, ma gotową broń i ściska karabin, że aż pęka dłoń.* Szew Niech 410.

PIEŚŃ ZAWODOWA

75 – Psota przeszkodziła szewcom w wyprawie [= zabawie].

Poszli szewcy do Leśnicy, przyszła psota, wrócili sie. Spotkali tam staro baba, prosili ją o dorada. Dyg Kat 410.

MOWA POGRZEBOWA

76 – Żołnierze, walcząc za Polskę, nocowali w plucie i stocie.

I pošli bić sie za ślebołę, za Polskę, nocowali w plucie i stocie, ginieni na polak bitewnyk. Pach Mow 13.

BAJKA

77 – Zbójcy – tak jak Jezus – wytrzymują po wielekroć słoty, zimno i upały.

[Bernardyn, głosząc kazanie do zbójców, porównuje ich życie do życia Jezusa.] *Wytrzymał [Jezus] po wielekroć słoty, szturmę zimna i upały, i wszelkiego gatunku niewygody; i wy też same niewygody i niewczasy wytrzymywać często musicie.* Kap Baj 179.

GADKA

78 – Pod jesień w słotny dzień sierota szuka służby.

Pod jesień w dzień słotny chodził po wsi biedny chłopak, sierota, szukając służby, ale nie mógł jej dostać, mając złe świadectwo od pana, który go wypędził. K 14 Poz 212.

PODANIE

79 – Gdy baba niosła syna Twardowskiego do chrztu, na dworze zapanowała słota.

[Twardowski nie mógł ochrzcić syna.] *Naláz te babe, babke tako, wzięna to dziecko i súa do kościoła s nióm. Aze zrobiéŭ sie wiatry, désc sed, przeskádzaŭ jóm, ale óna nie pytá nic, jéno idzie na wszyčke sŭote. Zasúa do kościoła, na przedsiónek.* Cisz Krak 24.

RELACJE POTOCZNE I ZAPISY WIERZEŃ

80 – Dziadek Leśny na słotę zwija swą brodę.

W podziemiach koło Olkusza dziadek ten [Dziadek Leśny] jest karłem na trzy stopy wysokim i posiadającym sześć siągów brody, którą na pogodę rozpuszcza, a na słotę zwija. Lud 1956/544.

81 – W czasie psoty ludziom markoci się.

Na polu siłyło dyscem i wiatier jesieny duł, jako to zwyczajnie "o taki cas. Markociyto sie nam, bo to wte roboty nijakij ni mas, spać jesce nie cas, na pogwarke do somsiadów tyz nie pódzies, bo ft⁴ozby po takij psocie chodził? Nitsch Tek 83.

82 – Ludzie chronią się przed słotą, nakładając kopieniak (płaszcz), nowe buty.

a. *Kopieniak* był to rodzaj oponczy od deszczu i słoty, bez rękawów (z tureckiego: *Kepe-nek*, czyli płaszcz ochraniający od deszczu) . . . Ubiór ten . . . służył zrazu szlachcie i mieszczanom na czas słoty, niby burka; później przyjęli go i służalcy dworscy. K 5 Krak 115.

b. [Mieszkaniec wsi] sprawia nowe [buty] zwykle dopiero w lutym, gdy słoty i mrozy zmuszą go do tego (stąd przysłowie: *Przyszedł luty – a czy masz nowe buty?*). K 5 Krak 129.

PISANA POEZJA CHŁOPSKA

83 – Mimo mrozu, słoty, zimnej rosy sierota pędzi gąski na paszę.

I ta malutka sierotka bosa / Odkąd zaczęła sierocą dołą, / Czy mróz, czy słota, czy zimna rosa, / Pędziła gąski na paszę w pole. Pig Wyb 162.

84 – Mgła przynosi słotę.

[Mgła mówi:] *Młóćcie zboża, rolnicy, o to ja was tu proszę, / Bo dla wszystkich próżniaków dużo słoty przynoszę. / Kopcie prędko ziemniaki, kędy tylko kto może, / Bo jak mgielka nawiedzi, będzie słotno na dworze.* [A. Koczwarą] Szcz Ant 412–413.

BIBLIOGRAFIA: K o p e r Anna, *Przepowiednie meteorologiczne jako gatunek mowy*, [rozprawa doktorska napisana w Instytucie Filologii Polskiej UMCS, Lublin 1999, mps.]; K o p e r Anna, *Typy informacji i ich układ fasetowy w definicjach haseł z pola „Meteorologia” w Słowniku ludowych stereotypów językowych*, [w:] *O definicjach i definiowaniu*, red. Jerzy Bartmiński, Ryszard Tokarski, Wyd. UMCS, Lublin 1993, s. 293–305; Kup Met 35–41, 119; MAGP mapa 573 i t. 12/103–109; B o r y ś Wiesław, *Dial. chłęda, kasz xłęda, xłednąc, kłednąc*, „Język Polski” 1994, t. 74, s. 299–301.

→ DESZCZ, GRAD, KSIĘŻYC, POGODA, SŁOŃCE.

Urszula Majer-Baranowska, Aniela Strzałkowska